

Lena Gonäs och Jan Ch Karlsson

Första numret 2009 inleds med en analys av en partsinlaga om arbetsdagens längd. Det är Mikael Ottosson och Calle Rosengren som undersöker en debattskrift från Svenska Arbetsgivareföreningen som argumenterar mot sextimmarsdagen. Detta blir särskilt intressant eftersom skriften utkom 1975, alltså i ett helt annat politiskt sammanhang än det nuvarande. Artikeln är värdefull inte bara genom att den går igenom broschyrens text, utan också genom att författarna ägnar dess bildmaterial stor uppmärksamhet.

Vid mitten av 1970-talet var det politiska stödet för sex timmars arbetsdag stort – även om författarna misstänker att det för en del partier snarare var retoriskt än reellt. En stor statlig utredning förespråkade också att en sådan arbetstidsförkortning skulle genomföras på sikt. SAF-skriften presenterades i ett debattklimat i vilket det föll en negativ skugga över begrepp som standardökning, hög konsumtion och hög tillväxt, medan ord som en hälsosam miljö, internationell solidaritet och jämställdhet var starkt positivt laddade. Detta förklarar till stor del, menar författarna, den idag förmodligen överraskande argumentation de finner i denna skrift. Dit hör att sänkt arbetstid framställs, enligt Ottossons och Rosengrens analys, som ett uttryck för ”oansvarighet och lathet” och ”liktydigt med att förstöra miljön, att tvinga kvinnor till hushållsarbete och att döma tredje världens fattiga massor till ett fortsatt liv i svält och armod”. Vi bör kanske tillägga att även LO var starkt skeptisk till sextimmarsdagen vid denna tidpunkt, om än utifrån delvis andra utgångspunkter.

Två forskare i psykologi, Anna-Maria Ljungblad och Katharina Näswall, för oss tillbaka till högaktuella problem (vilket i och för sig den ovan nämnda retoriska argumentation i arbetslivsdebatten också är). De ställer frågan om socialt stöd och coping kan mildra de negativa hälsomässiga effekterna av stress. Svar på frågorna redovisas utifrån en enkätstudie av en yrkesgrupp som vi vet har en besvärlig arbetssituation, nämligen lärare. Till finesserna med undersökningen hör att data insamlats vid två skilda tidpunkter från samma urval. Det är därför möjligt att undersöka effekten av socialt stöd och coping på stress vid en viss tidpunkt och relationen till hälsa vid en senare tidpunkt.

Grovt sett, det vill säga utan att vi närmare anger operationaliseringarna, formulerar författarna tre hypoteser. Den ena säger att stress vid den första tidpunkten leder till ohälsa vid den andra tidpunkten. Den andra att en viss typ av strategi för att hantera stress (problemfokuserad coping) reducerar detta samband. Den tredje att det gör också socialt stöd i arbetet. Vi ska inte redan här avslöja utfallet av undersökningen på dessa hypoteser, men vi kan förutskicka att det inte rakt igenom är det förväntade.

Tiiu Soidre behandlar i sin artikel vad människors utbildning i åldern 55–64 år betyder för deras sannolikhet att vara anställda på den svenska arbetsmarknaden. Det politiska intresset att få individer i övre medelåldern att stanna kvar på arbetsmarknaden har varit stort, samtidigt som utvecklingen gått i en annan riktning. Sett i ett europeiskt perspektiv har personerna i denna åldersgrupp ett högt arbetskraftsdeltagande i Sverige, inte minst gäller det kvinnorna. En hög utbildningsnivå betraktas allmänt som en viktig resurs, frågan är hur det ser ut i verkligheten allt eftersom åren går. En av utgångspunkterna för Tiiu Soidre är den könsuppdelade arbetsmarknaden och dess konsekvens för mäns och kvinnors möjligheter att förvärvsarbeta efter 55 år. En av hennes hypoteser är att arbetsmarknaden är humankapitalberoende, vilket här betyder att individer med högre utbildning antas vara kvar längre på den svenska arbetsmarknaden. Övergången till den så kallade tredje åldern, det vill säga livet efter förvärvsarbetet, sker vid olika tidpunkter – och av olika skäl. Datamaterialet består av SCB:s arbetskraftsundersökningar för åldersgruppen 55–64 i december 2001 med ett tillägg på ett tjugotal frågor. Analyserna har genomförts med logistisk regression och pekar på att högutbildade och gymnasieutbildade kvinnor är anställda i större utsträckning än lågutbildade kvinnor. För män gäller det motsatta. Högutbildade män lämnar i genomsnitt sin anställning vid lägre ålder än vad män med gymnasieutbildning eller lägre utbildning gör. Slutsatsen är att utbildningsnivå har betydelse för att äldre ska vara kvar på arbetsmarknaden, men har olika betydelse för kvinnor och män. Äldre medelålders kvinnors kunskapskapital är fortfarande gångbart på arbetsmarknaden enligt Tiiu Soidre. Frågan är om det gäller för män eller om det är andra mekanismer som avgör deras utträde. För att komplettera den statistiska analysen har författaren även gjort ett antal informantintervjuer. Härur framkommer bland annat information om hur olika lösningar vuxit fram för att i förtid pensionera äldre högre tjänstemän inom den privata sektorn. Här är det främst fråga om män, kompetenta och arbetsdugliga som inte längre ryms på den svenska arbetsmarknaden.

Debattartikeln i detta nummer handlar om den moderna regionalpolitiken. I den ryms hela Sverige som ska utvecklas med hjälp av regionala tillväxtprogram och EU:s strukturfonder. Ifrågasättande härav är kanske lite vanvördigt, men Göran Brulin, Karin Sjöberg och Lennart Svensson har alla en lång erfarenhet av forsknings- och utvecklingsfrågor kring regional utveckling och styrning i olika former. De menar att det är viktigt att kvalitetsgranska den nya regionalpolitiken. De frågar – går det att skapa tillväxt med hjälp av offentligt finansierade utvecklingsprojekt? Och är det möjligt att skapa hållbar utveckling genom tusen olika projekt och program som styrs av regionala aktörer? Erfarenheterna från ett par decennier pekar på problem och frågor, inte minst kring hur kvaliteten i de olika projekten ska kunna garanteras. Artikeln kretsar kring begreppet följeforskning,

vad det står för och hur den kan komma till användning i utvecklingen av den regionala projektverksamheten. Författarna presenterar en modell för hur följeforskning kan bidra till att både kritiskt och konstruktivt utvärdera stora projekt och program och relatera dem till de övergripande mål som gäller för den projektbaserade regionala utvecklingspolitiken. Fokus är på långsiktiga effekter där lärandeperspektivet är centralt. Resultat och kunskaper ska kunna föras vidare in i nya program och där ha ett strategiskt inflytande. Målet är en gemensam kunskapsbildning för regional tillväxt och hållbar utveckling.

Är detta möjligt? Artikeln behandlar avslutningsvis ett antal problem och dilemman som måste lösas. Kan man ha ett kritiskt förhållningssätt och samtidigt vara nära verksamheten? Hur får man nödvändiga resurser för följeforskning? Hur kommer man åt kausalitet när process är i fokus? Ytterligare punkter är olika intressenters önskemål och den lokala omedelbara nyttan kontra ett långsiktigt perspektiv. Det är några av de utmaningar som denna forskning står inför.

Just innan det här numret skulle gå till tryck nåddes vi av budet att en nestor i svensk arbetslivsforskning, Lennart Lennerlöf, gått ur tiden. Det känns som en hyllning till honom att hans självbiografi anmäls här.